

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 10

1 ● 2011

Een strand vol

● Overzicht van bijzondere plantensoorten op het Kennemerstrand.

Naam		1995-2000	2001-2007	2008
<i>Ambrosia psilostachya</i>	Zandambrosia		X	X
<i>Anagallis tenella</i>	Teer guichelheil		X	X
<i>Angelica archangelica</i>	Grote engelwortel		X	X
<i>Anthyllis vulneraria</i>	Wondklaver	X	X	X
<i>Arabis hirsuta</i>	Ruige scheefkelk	X	X	X
<i>Asparagus off. ssp. prostratus</i>	Liggende asperge		X	
<i>Atriplex laciniata</i>	Gelobde melde	X		
<i>Beta vulgaris</i>	Strandbiet	X	X	X
<i>Blackstonia perfoliata</i>	Herfstbitterling		X	X
<i>Botrychium lunaria</i>	Gelobde maanvaren		X	
<i>Briza media</i>	Beventjes			X
<i>Campanula persicifolia</i>	Prachtklokje		X	
<i>Carex distans</i>	Zilte zegge		X	X
<i>Carex oederi</i>	Dwergzegge		X	X
<i>Carex pulcaris</i>	Vlozegge			X
<i>Carex punctata</i>	Stippelzegge		X	X
<i>Centaurium erythraea</i>	Echt duizendguldenkruid		X	X
<i>Centaurium littorale</i>	Strandduizendguldenkruid		X	X
<i>Centaurium pulchellum</i>	Fraai duizendguldenkruid		X	
<i>Cerastium diffusum</i>	Scheve hoornbloem	X		
<i>Cladium mariscus</i>	Galigaan		X	X
<i>Convolvulus soldanella</i>	Zeewinde	X	X	X
<i>Dactylorhiza incarnata</i>	Vleeskleurige orchis		X	X
<i>Dactylorhiza maculata</i>	Gevlekte orchis		X	
<i>Dactylorhiza majalis</i>	Rietorchis		X	X
<i>Eleocharis quinqueflora</i>	Armbloemige waterbies		X	X
<i>Elytrichia juncea</i>	Biestarwegras	X	X	
<i>Epilobium palustre</i>	Moerasbasterdwederik		X	
<i>Epipactis palustris</i>	Moeraswespenorchis		X	X
<i>Equisetum variegatum</i>	Bonte paardenstaart		X	
<i>Eryngium maritimum</i>	Blauwe zeedistel	X	X	X
<i>Euphorbia paralias</i>	Zeewolfsmelk	X	X	X
<i>Euphrasia stricta</i>	Stijve ogentroost		X	X
<i>Euphrasia tetraquetra</i>	Vierrijge ogentroost			X
<i>Gentianella amarella</i>	Slanke gentiaan		X	X
<i>Glaux maritima</i>	Melkkruid		X	X
<i>Honkenya peploides</i>	Zeepostelein	X	X	X
<i>Juncus alpinoarticulatus</i>	Duinrus		X	X
<i>Lathyrus japonicus</i>	Zeelathyrus			X
<i>Linum catharticum</i>	Geelhartje	X	X	X
<i>Liparis loeselii</i>	Groenknolorchis		X	X
<i>Milium vernale</i>	Ruw gierstgras		X	X
<i>Odontites vernus</i>	Rode ogentroost		X	X
<i>Oenanthe lachenalii</i>	Zilt torkruid		X	X
<i>Orobancha picridis</i>	Bitterkruidbremraap		X	X
<i>Parnassia palustris</i>	Parnassia		X	X
<i>Pedicularis palustris</i>	Moeraskartelblad			X
<i>Polygala vulgaris</i>	Gewone vleugeltjesbloem	X	X	X
<i>Polygonatum odoratum</i>	Welriekende salomonszegel	X	X	X
<i>Pyrola rotundifolia</i>	Rond wintergroen			X
<i>Ranunculus baudotii</i>	Zilte waterranonkel		X	
<i>Rhinanthus minor</i>	Kleine ratelaar		X	X
<i>Sagina maritima</i>	Zeevetmuur	X	X	
<i>Sagina nodosa</i>	Sierlijke vetmuur	X	X	X
<i>Schoenus nigricans</i>	Knopbies		X	X
<i>Silene nutans</i>	Nachtsilene	X	X	X
<i>Silene otites</i>	Oorsilene		X	X
<i>Thalictrum minus</i>	Kleine ruit		X	
<i>Viola curtisii</i>	Duinviooltje	X	X	X

De indeling in drie verschillende perioden geeft wel een enigszins vertekend beeld aangezien er soorten zijn die pas in 2000 verschenen. Geelhartje is hiervan een voorbeeld. De periode-indeling suggereert dan een al langere aanwezigheid. Daarnaast zijn er soorten die slechts eenmaal zijn aangetroffen, zoals de bonte paardestaart en Liggende asperge. De Bonte paardestaart is een soort die hier toch wel te verwachten is gezien de andere soorten die zich hebben kunnen vestigen. Dat de liggende asperge niet is teruggevonden is merkwaardig en kan een lacune in de inventarisatie betekenen.

Victor Westhoff verwoordde het lang geleden al in zijn Wilde Planten: '...op plaatsen waar Geelhartje tezamen met Zeegroene zegge en Bevertjes voorkomen kunnen we zeldzaamheden verwachten...' Deze ecologisch profetische uitspraak lijkt ook op te gaan voor het Kennemerstrand, dat in de loop der jaren is uitgegroeid tot een vochtige duinvallei van betekenis.

Ontstaan

Het ontstaan van het Kennemerstrand heeft indirect te maken met het graven van het Noordzeekanaal. Aan de monding ervan werd IJmuiden gesticht met havens, sluizen en pieren. Toen in de jaren zestig beide pieren van de havenmond van IJmuiden verlengd werden tot bijna vier kilometer in zee, had niemand verwacht dat de zandafzetting aan de zuidkant van de Zuidpier zo enorm zou zijn. Op de strandvlakte van wel een kilometer breed waaiden jonge duintjes op, die begroeid raakten met biestarwegras en zeewolfsmelk. Ook

● Kennemerstrand.

verrassingen

Foto's: Niko Buiten.

Parnassia.

Ligging van het Kennemerstrand.

de gemeente liet een oog op het gebied vallen. Er werden allerlei plannen gemaakt om het strand te 'ontwikkelen'. Begin jaren negentig van de vorige eeuw is naast de aanleg van de jachthaven en boulevard van IJmuiden een recreatieplas, het Kennemermeer, gegraven. Met het zand werd een duinenrij aangelegd ter bescherming van het meer.

Ten zuiden van het meer werd een gebied aangewezen voor natuurontwikkeling. In eerste instantie werden hier duintjes neergelegd en rijshout ingeplant, die na twee zware stormen verdwenen. Ver-

volgens werd dit gebied volledig aan de dynamiek van wind en zee overgelaten, waardoor zich een natuurlijk proces van duinvorming heeft ontwikkeld. Onder invloed van westerstormen zijn de duintjes gaan verstuiven. Hier bevindt zich ook een zogenaamde slufteer waar de zee in het recente verleden af en toe naar binnen stroomde, maar die nu door de vorming van jonge duintjes van de zee afgesloten raakt. Door de verlenging van de pieren van IJmuiden hebben veranderingen in de zeestromen plaatsgevonden. Het zand dat vrijkwam door erosie

aan weerszijden van het Noordzeekanaal wordt afgezet bij de Noordpier, maar het meeste bij de Zuidpier. Er is hier dus sprake van aanwas. De erosie wordt ten zuiden van het Kennemerstrand deels tegengegaan door het opspuiten van zand om het strand te verbreden. Dit zand komt uiteindelijk weer terecht bij de pieren. Tot op heden vindt er dus nog steeds aanwas plaats op het Kennemerstrand. Door het stoppen van de grondwaterwinning en het aangroeien van de strandvlakte is de grondwaterstand geleidelijk gestegen. Het ►

Het Kennemerstrand is inmiddels in zijn geheel aangewezen als onderdeel van het Natura-2000 gebied 'Kennemerland-Zuid'.

● Groenknolorchis.

grondwaterpeil rond het Kennemermeer is dan ook hoger komen te liggen. Het Kennemermeer zelf bestaat voornamelijk uit zoete kwel, daaronder zoute kwel, aangevuld met regenwater. Het waterpeil van het Kennemermeer wordt gereguleerd door een duiker die water af kan voeren via de jachthaven. Het duinwater uit het naastliggende duingebied stroomt naar de lagere delen richting het Kennemerstrand waardoor de kwel ontstaat. Dit grondwater stroomt door kalkhoudend zand en levert op het Kennemerstrand kalkrijke kwel op.

Ontwikkeling van de vegetatie

Dankzij stagnatie van de recreatieve ontwikkeling kon de vegetatie rondom dit meer zich in alle rust ontwikkelen. Akkerdistel en harig wilgenroosje namen als storingssoorten het voortouw. Nadat de bodem enigszins tot rust was gekomen, raakte het droge, kale zand begroeid met algen, waarna duinsterretje en kleverige reigersbek verschenen. Op de overgang tussen deze drogere delen en de nattere lagere delen van de duinvallei verschenen sierlijke vetmuur (krielparnassia) en de drie duizendguldenkruiden. Strandduizendguldenkruid schuift langzaam richting het westen. Echt duizendguldenkruid wordt voornamelijk aangetroffen op de maaibanen aan de oostzijde van het meer. Fraai duizendguldenkruid is iets minder kieskeurig in de keuze van haar standplaats en kan naast elk van beide andere soorten

voorkomen. In de lagere en dus nattere delen lieten interessante pioniersoorten als waterpunge, bleekgele droogbloem en dwergzegge zich zien.

Met de vestiging van parnassia, duinrus en vleeskleurige orchis kwam de zogenaamde knopbiesassociatie tot ontwikkeling. Dat is niet vanzelfsprekend, want veel planten van natte duinvalleien, zoals de orchideeën en parnassia, kunnen niet goed tegen langdurige onderdompeling, omdat hun wortelstelsel afsterft bij langdurig gebrek aan zuurstof. Voor populaties van deze soorten vormen 'natte episoden', zeer natte perioden die zich over meer jaren uitstrekken, een flessenhals. Alleen soorten met goed ontwikkeld luchtweefsel (aërenchym), zoals knopbies, kunnen zulke perioden overleven. Dat

en bevertjes tezamen voorkomen, groeien ook soorten als parnassia, stijve ogentroost, galigaan, vlozegge, moeraswespenorchis, vleeskleurige orchis en zelfs de zeldzame groenknolorchis, die de afgelopen jaren explosief is toegenomen in een primaire duinvallei van gemiddeld 5 exemplaren naar zo'n 150, dankzij het maaibeheer. De groenknolorchis geniet internationale bescherming en mede daardoor is het Kennemerstrand inmiddels in zijn geheel aangewezen als onderdeel van het Natura-2000 gebied 'Kennemerland-Zuid'.

De begroeiing van rond wintergroen en kruipwilg op lage zandbultjes in een verder vlakke omgeving luidt echter de eindfase in van de knopbiesassociatie. Rond wintergroen verschijnt over het algemeen pas als planten als knopbies en parnassia

Aangezien natuurlijke dynamiek ontbreekt om voldoende oppervlakte vochtige duinvalleivegetaties te handhaven, wordt actief beheer belangrijk.

werkt zo goed dat planten die zelf geen aërenchym bezitten, maar die in de buurt van dergelijke soorten groeien, kunnen profiteren van de uit het wortelstelsel vrijkomende zuurstof. Voor overstroming gevoelige soorten kunnen natte jaren dan overleven op de hoge horsten van polvormende soorten, zoals in dit geval knopbies, eenvoudig omdat de duur van de onderdompeling dan korter is.

Rondom deze knopbieshorsten, waar geelhartje, zeggroene zegge

hun hoogtepunt gepasseerd zijn en duindoorn de struweelontwikkeling heeft ingezet. Het struweel breidt zich zienderogen uit en lokaal zijn zelfs soorten als grauwe wilg, ruwe berk en zwarte els te vinden. Door de natuurlijke successie neemt het oppervlak van vochtige duinvalleien af, en ontstaat er struweel. Aangezien natuurlijke dynamiek ontbreekt om voldoende oppervlakte vochtige duinvalleivegetaties te handhaven, wordt actief beheer belangrijk.

● *Moeraswespenorchis.*

Beheer

De Vrienden van het Kennemerstrand hebben zich hiertoe in 2003 verenigd. Sinds 2006, toen Kennemerstrand NV, de Gemeente Velsen, de Provincie Noord-Holland, Natuurmonumenten en Stichting Duinbehoud een convenant hebben ondertekend over de ontwikkelingen rondom het Kennemermeer, nemen zij het beheer op zich dat begon met het maaien van een deel van de strandvlakte. Er is in het convenant een grens afgesproken tussen het natuurgebied rondom het Kennemermeer en het toeristisch gebied rondom de Marina Seaport. Natuurmonumenten gaf in 2008 Floron opdracht onderzoek te doen naar het gebied. Dat bestond uit het verzamelen van alle bestaande gegevens over het gebied en het aanvullen van eventuele lacunes, zodat een beheerplan voor het gebied kon worden opgesteld. In 2008 werd aan de hand van satellietopnames opgemerkt dat er midden in het struweel kale plekken zichtbaar waren. Nader onderzoek leidde tot de verrassende vondst van de nachtsilene, een kenmerkende soort van de zogenaamde zeedorpenflora. Een welkome soort, die uiterst zeldzaam was geworden, omdat een groot deel van het oorspronkelijke gebied verloren was gegaan. Het struweel ter plekke werd onmiddellijk verwijderd met behulp van vrijwilligers. Op die manier werd er een overgang gecreëerd van natte naar droge duinen en werd het meer toegankelijk voor wandelaars, vogelaars en andere natuurliefhebbers.

Lichte betreding is namelijk noodzakelijk om de habitat geschikt te maken voor de zeedorpenflora. Zeedorpenlandschappen zijn ontstaan in de tijd dat de jonge duinen nog vrij dynamisch waren. De toenmalige bewoners van de oude vissersdorpen leefden nogal geïsoleerd en waren aangewezen op de nabije omgeving. Het relatief arme en kale duingebied werd op allerlei manieren gebruikt. Men weidde er geiten en schapen en soms ook koeien. De mest van de dieren werd – samen met de mest van de bewoners zelf – gebruikt om de schrale akkertjes en moestuintjes te verrijken. Het omspitten daarvan betekende trouwens ook een ingreep in de bodemontwikkeling. Daarnaast werd brandhout gekapt uit het struweel en sneed men helm om touw te maken. Door dergelijke activiteiten en door de betreding door mens en vee ontstond een humeuze en tegelijk vrij kalk- en voedselrijke bodem.

In de winter van 2010 is een stuk struweel verwijderd voor het herstel van het biotoop van de heivlinder. Het doel van dit project is het drie meter hoge duintje dat overwoekerd was door duindoorns en wilgen weer vrij te maken. De grote variatie in biotopen als strand/zeereep, rietkraag en vochtige duinvalleien, wordt zo nog verder uitgebreid met circa 1 ha droog duin. Tal van diersoorten kunnen hiervan profiteren, zoals de regionaal ernstig bedreigde heivlinder, kleine parelmoervlinder, harkwesp, blauwe duinsprinkhaan, zandhagedis, rugstreeppad, graspie-

per, patrijs, kneu, roodborsttapuit, en mogelijk de blauwborst. Of dit potentiële zeedorpenlandschap nieuwe floraverassingen brengt als kleine steentijm, kegelsilene, steen-anjer, hondskruid en zwenkdravik moet de toekomst uitwijzen.

Circa 10% van het struweel op het Kennemerstrand zal uiteindelijk worden verwijderd. De overige 90% blijft behouden en is van groot belang voor broedvogels als nachtegaal, blauwborst en braamsluiper. Het riet herbergt moerasvogels als kleine karekiet, rietgors, baardman, waterral en roerdomp.

Kortom: het Kennemerstrand is volop in ontwikkeling en is uitgegroeid tot een zeer bijzonder natuurgebied.

Voor excursies die de werkgroep organiseert, kunt u zich aanmelden bij www.knnv.nl/kennemerstrand-werkgroep.htm. De opbrengst van deze excursies komt geheel ten goede van het beheer en dus het behoud van deze parel in het westen van ons zo drukke land.

Met dank aan Jaco Diemeer

Lily de Boer
l.deboer-t@telfort.nl

Literatuur

- BOER, L. DE, 2008. Flora onderzoek Kennemerstrand. In eigen beheer, Haarlem.
- BUITEN, N., 2010. Broedvogels van het Kennemerstrand gebaat bij rust. Fitis 46(2): 54-60.
- www.natuurkennis.nl